

Stanisław Runge
(1888–1953)

Wstęp

Bohater tej publikacji – Stanisław Runge przybył do Poznania w 1920 r. Był zatrudniony na stanowisku profesora nadzwyczajnego na Uniwersytecie Poznańskim. Był pierwszym na Wydziale Rolniczo-Leśnym organizatorem i kierownikiem Katedry Weterynarii Rolniczej. Termin weterynarza wywodzi się od łacińskiego określenia *animalia veterina*, oznaczającego zwierzęta juczne. W starożytnym Rzymie pasterza, hodowcę nazywano *veterinarius*, a lekarza zwierząt *medicus veterinarius*. Weterynaria to nauka o chorobach zwierząt, ochronie ich zdrowia, higiena żywności pochodzenia zwierzęcego oraz zespół umiejętności praktycznych związanych z zapobieganiem chorobom, zwalczaniem ich, leczeniem chorych zwierząt i ochroną ludzi przed chorobami odzwierzęcymi. Pojęcie to narodziło się w Europie w XVIII w. Wówczas powstały szkoły weterynaryjne, które powoływano przy wydziałach lekarskich, a później już jako samodzielne jednostki. Najbardziej znane w Europie szkoły weterynaryjne powstały w Lyonie, Turynie, Gatyndze, Kopenhadze i Monachium. Za twórcę polskiej weterynarii jest uważany Ludwik H. Bojanus, który w 1823 r. zorganizował przy Uniwersytecie Wileńskim pierwszą polską Szkołę Weterynaryjną. Wybitnymi weterynarzami w Polsce byli: Adam Adamowicz, Adam Rudnicki, Wawrzyniec Domański, Zygmunt Markowski¹ i Stanisław Runge. Obecnie badania weterynaryjne prowadzone są w ośrodkach akademickich Warszawy, Lublina, Wrocławia, Olsztyna i Państwowym Instytucie Weterynaryjnym w Puławach. Od pięciu lat istnieje też Wydział Medycyny Weterynaryjnej i Nauk o Zwierzętach na Uniwersytecie Przyrodniczym w Poznaniu. W Polsce istnieją towarzystwa i instytucje weterynaryjne,

¹ Zygmunt Markowski (1879–1951). Urodził się we Lwowie, zmarł we Wrocławiu. Lekarz weterynarii. Profesor w Akademii Weterynarii Rolniczej we Lwowie. Specjalista patologii i terapii chorób wewnętrznych zwierząt. Rektor w latach 1920–1922, 1927–1929 i 1934–1935. Dyrektor Departamentu Weterynarii w Ministerstwie Rolnictwa (1930–1933). Współorganizator Wydziału Medycyny Weterynaryjnej we Wrocławiu (dziekan 1945–1951).

np. Polskie Towarzystwo Nauk Weterynaryjnych, Krajowa Izba Lekarsko-Weterynaryjna, Komitet Badań Nauk Weterynaryjnych PAN. Wydają one liczne czasopisma, np. „Medycynę Weterynaryjną”, „Życie Weterynaryjne”, „Magazyn Weterynaryjny”².

Celem niniejszej książki jest ukazanie życia i działalności profesora Stanisława Runego, który przybył do Poznania ze Lwowa (faktycznie z Warszawy). Na szczególne wyeksponowanie zasługują te wątki w jego biografii, które doprowadziły do stworzenia od podstaw Katedry Weterynarii Rolniczej na Uniwersytecie Poznańskim. Życiorys Runego można podzielić na kilka okresów, wyznaczonych przez dwie wojny światowe, podczas których Polska powstawała i traciła niepodległość. Przypadło też Rungemu kierowanie Uniwersytetem Poznańskim w latach 1933–1936, kiedy władze sanacyjne ograniczały autonomię wyższych uczelni.

W książce zastosowano chronologiczny układ treści, charakterystyczny dla prac biograficznych. Poza wstępem i zakończeniem oraz aneksem, praca składa się z pięciu rozdziałów (niektóre z podrozdziałami). Pierwszy rozdział dotyczy lat młodzieńczych Runego we Lwowie. Obejmuje on naukę w szkołach powszechnych, gimnazjum oraz studia, początkowo na Politechnice Lwowskiej, a później Akademii Weterynaryjnej. Już w czasie studiów (od czwartego roku) pełnił funkcję asystenta, później starszego asystenta i docenta. Na tej uczelni obronił w 1913 r. pracę doktorską. We Lwowie przebywał również podczas okupacji rosyjskiej. Jego zasługą była obrona majątku uczelni. W 1918 r. wstąpił ochotniczo do Wojska Polskiego. Powierzono mu kierowanie szpitalem dla koni początkowo we Lwowie, potem w Jarosławiu. Rozdział ten kończy się na sprawie przeniesienia Runego do Warszawy na stanowisko w Ministerstwie Spraw Wojskowych³.

Rozdział drugi rozpoczyna okres poznański w życiu Runego. W pierwszej części przedstawiono genezę powstania Wydziału Rolniczo-Leśnego na Uniwersytecie Poznańskim. Powstał on przede wszystkim dzięki determinacji rektora Heliodora Święcickiego⁴ i późniejszego dziekana Bronisława Niklewskiego⁵, bez

² K. Millak, *Uczelnia weterynaryjna w Warszawie 1840–1965*, Warszawa 1965 (Wielka Encyklopedia PWN, t. 29).

³ A. Dzięczkowski, Polski Słownik Biograficzny (dalej PSB); Centralne Archiwum Wojskowe, Teczka osobowa Runego (dalej CAW).

⁴ Zob. M. Musielak, *Helidor Święcicki (1854–1923)*, Poznań 2013 [uzupełnienie od Wydawnictwa].

⁵ Bronisław Niklewski (1879–1961). Urodził się w Inowrocławiu. Studia botaniczne odbywał na terenie uczelni niemieckich. Od 1919 na Wydziale Rolniczo-Leśnym, który tworzył. Był kierownikiem Katedry Fizjologii Roślin i Chemii Rolnej. W czasie okupacji został wysiedlony

których wydziału nie udałoby się utworzyć. To Niklewski wprowadził Rungego w życie społeczności akademickiej Poznania. Kolejne części tego rozdziału dotyczą kulis zatrudnienia Rungego na stanowisku profesora nadzwyczajnego, organizatora Katedry Weterynarii Rolniczej, obejmującego dydaktykę, badania naukowe, przewody doktorskie, kontakty międzynarodowe studentów i pracowników Wydziału, udziału w miejskich jednostkach samorządowych oraz uczestnictwo w wielu organizacjach zawodowych, wydawnictwach czasopism, a także kwestię powołania go na stanowisko profesora zwyczajnego na Uniwersytecie Poznańskim⁶.

W trzecim rozdziale skoncentrowano się na wydarzeniach w okresie pełnienia funkcji rektora na Uniwersytecie Poznańskim (1933–1936). Przyszło mu kierować Uniwersytetem po wprowadzeniu przepisów ograniczających autonomię na wyższych uczelniach przez rząd sanacyjny. Władze państowe mogły rozwiązywać katedry, zatwierdzać rektora, zwalniać profesorów. Ograniczono też autonomię organizacji studenckich. Runge aprobował te ograniczenia, a autonomię rozumiał tylko jako wolność do badań naukowych, przekonując, że studenci powinni organizować się w kołach naukowych. Rektor rozwiązał 30 różnych organizacji studenckich, a w to miejsce pomagał w tworzeniu organizacji prosanacyjnych. Jego przeciwnicy polityczni próbowali zdyskredytować go, oskarżając o plagiat w jednej z publikacji, a także stawiając zarzuty w związku z nadaniem doktoratu honorowego Józefowi Piłsudskiemu i przygotowaniem do nadania doktoratu prezydentowi Ignacemu Mościckiemu. Trzeba jednak przyznać, że dużo czasu poświęcał administrowaniu Uniwersytetem. Zrezygnował nawet z kierowania Katedrą Weterynaryjną. Administracja uniwersytecka sprawnie funkcjonowała w czasie jego kadencji, starał się o fundusze państowe na rozwój uczelni⁷.

Czwarty rozdział dotyczy emigracyjnych losów Rungego. Z Rumunii przedostał się do Francji. Przebywał w obozach wojskowych polskich i francuskich, gdzie gromadzili się weterynarze i lekarze przybyli z Polski. Prowadził wykłady z zakresu weterynarii, uczył się języka francuskiego. Oczekiwany na przydział do jednostki wojskowej. Zamiast tego otrzymał wezwanie do Biura Rejestracyjne-

z Poznania na Zamojszczyznę. W 1945 powrócił do Poznania na przedwojenne stanowisko. Był pionierem badań nad próchnicą gleby i nawozami naturalnymi. Działał w wielu organizacjach naukowych, m.in. w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, w Polskiej Akademii Umiejętności. Zmarł w Poznaniu.

⁶ Archiwum Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu (dalej AUP), teczka osobowa Rungego.

⁷ A. Czubiński, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1918–1939*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza 1919–1969*, red. Z. Grot, Poznań 1972; A. Dzięczkowski, PSB; *Poznańskie wspominki z lat 1918–1939*, red. T. Kraszewski, T. Świtała, Poznań 1973.

go Ministerstwa Spraw Wojskowych, które przeprowadziło rozmowę dotyczącą jego działalności w okresie, gdy był rektorem Uniwersytetu Poznańskiego. Rozmowa ta miała niekorzystne dla Runego następstwa i zaważyła na tym, iż nie otrzymał przydziału do jednostki wojskowej. Nieopatrznie przyznał przed komisją, iż był zafascynowany osobą Piłsudskiego. Żałował też, iż nie wstąpił do legionów. W 1940 r. po upadku Francji przybył do Anglii. Osiadł w Edynburgu w Szkocji. Zaangażował się w pracę naukową, piastując funkcję dziekana Komisji Akademickich Studiów Weterynaryjnych przy wyższej uczelni w Edynburgu. W przeciwieństwie do władz wojskowych, Runge miał pełne poparcie i uznanie ze strony władz cywilnych (1943–1946), a szczególnie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego⁸.

W ostatnim, piątym rozdziale publikacji dotyczącej okresu powojennego zawarto krótki szkic z działalności Wydziału Rolniczo-Leśnego w czasie okupacji. Runge wrócił z emigracji w lutym 1946 r. Z pewnymi trudnościami objął Katedrę Weterynarii Rolniczej. Po zniszczeniach wojennych gromadził urządzenia i sprzęt potrzebny do badań i zajęć dydaktycznych. Włączył się w pracę wydziału, a od 1951 r. w działalność powstałej Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Opublikował 35 artykułów naukowych i popularnonaukowych, kontynuował prace w instytucjach naukowych, m.in. w Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, Poznańskiej Izbie Lekarsko-Weterynaryjnej (prezes). Pod koniec życia prowadził zajęcia dydaktyczne i badania naukowe także na Wydziale Medycyny Weterynaryjnej Wyższej Szkoły Rolniczej we Wrocławiu. Zmarł nagle w 1953 r.⁹

Wybitnym znawcą życia i działalności naukowej, dydaktycznej i społecznej Stanisława Runego jest Andrzej Dzięczkowski (profesor PAN – biolog i zoolog). Jest on autorem trzech obszernych biogramów Runego, które zamieścił w „Polskim Słowniku Biograficznym”, w publikacji *Wielkopoleńscy XX wieku* i ostatnio (2003 r.) wraz ze współautorami (K. Nowak, J. Torgowski) nakładem wydawnictwa Akademii Rolniczej im. Augusta Cieszkowskiego biografię pt. *Stanisław Izydor Runge (1888–1953)*. Autor tych prac przeprowadził badania w archiwach: UAM, AR (dziś Uniwersytet Przyrodniczy), w Archiwum Państwowym w Poznaniu. Ponadto wykorzystywał prasę przedwojenną: „Kurier Poznański”, „Kurier Poranny”, prasę powojenną: „Głos Wielkopolski”, „Gazetę Poznańską”, a także prasę fachową: „Medycynę Weterynaryjną”, „Wiadomości Weterynaryjne”, „Przegląd Weterynaryjny”. Wykorzystał też

⁸ A. Dzięczkowski, PSB; Diariusz Runego za lata 1939–1946 (zbiory rodzinne). Czwarty biogram autorstwa Dzięczkowskiego został opublikowany w 2016 r. w *Poczcie rektorów Almae Matris Posnaniesis* pod redakcją Tomasza Schramma (już po zakończeniu moich badań).

⁹ *Dzieje akademickich studiów rolniczych i leśnych w Wielkopolsce (1919–1969)*, Poznań 1970; AUP, teczka Runego.

wspomnienia i rodzinne pamiątki. Publikacje te wzbogacone zostały licznymi fotografiami Rungego, zachowanymi w zbiorach rodzinnych. Nawiązał też kontakt z jedynym synem Stanisława – Lesławem. Miał okazję zapoznać się z Diariuszem pisany na emigracji przez Rungego¹⁰. Dzięczkowski jako zoolog ocenił dorobek naukowy Rungego. Podkreślił, iż w jego pracy naukowej dominowały trzy kierunki. Pierwszym były zagadnienia diagnostyczno-terapeutyczne: groźne choroby zakaźne zwierząt domowych w Polsce zachodniej (anemia zakaźna koni, bruceloza i gruźlica bydła). Opracował pierwszy podręcznik pt. „Przejawy płodności i niepłodności u bydła” oraz metodę testu praktycznego do rozpoznawania ronienia zakaźnego u bydła. Drugim nurtem badań było stosowanie syntetycznych hormonów do odmładzania osobników jako potencjalnych cennych genetycznie reproduktorów. Trzecim kierunkiem zainteresowań była szeroko pojęta kazuistyka anatomo-patologiczna, szczególnie na tle zaburzeń rozwojowych¹¹.

Ponadto w czasie swej kadencji rektorskiej obronił sekcję leśną przed likwidacją, przewodniczył komisji statutowej Uniwersytetu Poznańskiego, a także doprowadził do przejęcia przez Uniwersytet dzisiejsze *Collegium Maius*. Andrzej Dzięczkowski próbował też podsumować działalność polityczną Rungego. Ocenił go jako zwolennika obozu piłsudczykowskiego (wielbiciela Marszałka), stąd też przeprowadził przez senat w dniu 10 listopada 1933 r. uchwałę o nadaniu Piłsudskiemu doktoratu honorowego Uniwersytetu Poznańskiego. Złożył podpis pod odezwą potępiającą protest profesorów Uniwersytetu w sprawie brzeskiej. Ulegając naciskom ministerialnym, rozwiązywał korporacje i inne organizacje opozycji, a także usuwał ich kuratorów. Nie udało mu się obronić przed zwolnieniem z pracy czterech profesorów i zapobiec likwidacji części katedr.

Drukiem ukazały się też biogramy Stanisława Rungego, jednak w skróconej wersji. Wśród nich jest biogram w publikacji przedwojennej pod redakcją Stanisława Łozy pt. *Czy wiesz kto to jest*, Ryszarda Schramma w „Wielkopols-

¹⁰ Dzięczkowski pisał, iż w zbiorach rodzinnych Rungego znajduje się 9 zeszytów, w których autor zapisywał dzień po dniu wydarzenia polityczne, naukowe, organizacyjne dzajace się w jego otoczeniu i na emigracji (okres 20 listopada 1939 – 5 stycznia 1946). W pracy tej wykorzystałem fragmenty Diariusza Rungego (1939–1940 i 1945–1946), które udostępnił mi sekretariat Rektora Akademii Rolniczej w Poznaniu.

¹¹ A. Dzięczkowski, PSB; tenże, *Stanisław Runge 1988–1953*, [w:] *Wielkopolanie XX wieku*, red. A. Gulczyński, Poznań 2001; J. Torgowski, A. Dzięczkowski, K. Nowak, *Profesor Stanisław Izidor Runge (1888–1953)*, Poznań 2003; R. Schramm, *Stanisław Runge*, [w:] *Wielkopolski Słownik Biograficzny* (dalej WSB), Poznań; A. Chwojnowski, *Stanisław Runge*, [w:] *Dzieje akademickich studiów...*

skim Słowniku Biograficznym” i doktoranta Runego – Alfonsa Chwojnowskiego. Ten ostatni biogram poświęcony jest głównie działalności naukowej Runego. Jego autor podkreślał, że warsztatem pracy profesora był teren, a katedra miejscem podsumowania zebranego materiału. Tłumaczy to pewną mozaikę dorobku naukowego, wynikającą z pilnych potrzeb dydaktycznych i gospodarczych oraz zainteresowań własnych. Te zainteresowania dotyczyły zagadnień fizjologii, hormonologii i patologii rozrodu, zwłaszcza u bydła oraz terapii medykamentalnej i chirurgicznej.

Z innych publikacji wyróżniłbym pracę Antoniego Czubińskiego, która obejmuje lata 1918–1939. Autor skupiał się głównie na ocenie Runego piastującego funkcję rektora. Publikacja jest bardzo krytyczna w stosunku do rektora (sprawa brzeska, plagiat naukowy, zwalnianie profesorów i rozwiązanie katedr, dyskryminacja organizacji studenckich opozycyjnych wobec obozu rządowego, usuwanie kuratorów niewygodnych politycznie, przyznanie stypendiów studenckich dyskryminujących opozycję oraz doktorat honorowy dla Józefa Piłsudskiego)¹². Natomiast brak w opracowaniu Czubińskiego odniesień do pewnych pozytywnych dokonań Runego, np. sprawa awansu pracowników naukowych, rozwój zakładów i katedr, budowa nowych obiektów, a także sprawność organizacyjna administracji uniwersyteckiej.

Ciekawe wspomnienia pozostawił też dziekan Wydziału Rolniczo-Leśnego Konstanty Stecki – członek senatu Uniwersytetu Poznańskiego. Jedna z niewielu osób, które zaangażowały się po stronie Runego, kiedy prasa poznańska oskarżyła go o plagiat naukowy. Osobiście (wówczas prodziekan) wraz z Tadeuszem Vetulanim odbyli podróż do Akademii Weterynaryjnej we Lwowie (rozmawiali z profesorami i żoną prof. Stanisława Fibicha), a następnie udali się do Krakowa, gdzie na ich prośbę Fryderyk Zoll zorganizował specjalną komisję, która oceniała publikację Runego. Opinia tejże Komisji była w miarę pozytywna dla Runego. Stecki dobrze oceniał Runego, który przyczynił się do utrzymania sekcji leśnej (zgodził się na pewne kruczki prawne). Miał też zagrozić wiceministrowi wyznań religijnych i oświecenia publicznego Bronisławowi Żongołowiczowi podaniem się do dymisji z funkcji rektora (inne źródła nie potwierdzają tego faktu). Stecki daje też charakterystkę stosunków między kadrą naukową Wydziału Rolniczo-Leśnego a pracownikami innych wydziałów Uniwersytetu. W jego ocenie profesorowie wspomnianego wydziału w większości pochodzili z Galicji lub Kongresówki i byli liberałami, ale niezdyscyplinowani, lekkomyślni i niesolidni.

¹² A. Czubiński [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza...*

W moim przekonaniu w małym stopniu w dotychczasowych publikacjach wykorzystywano sprawozdania rektora po roku urzędowania. Są w nich liczne osiągnięcia Uniwersytetu Poznańskiego jako całości (w tym także pracowników, zakładów i katedr), ale też nie ukrywano niedociągnięć, np. spadek liczby studentów po ustawach Jędrzejewiczowskich, wspomniane już rozwiązywanie organizacji studenckich, zwalnianie profesorów i rozwiązywanie katedr¹³.

Poza wspomnianymi archiwami i publikacjami udało mi się sprowadzić teczkę osobową Rungego z Centralnego Archiwum Wojskowego w Warszawie, w którym jest dokumentacja związana z przebiegiem służby wojskowej od podporucznika do majora. Jest też akt urodzenia i chrztu sprowadzone ze Lwowa przez służby wojskowe w kwietniu 1939 r. Nie wiadomo, czy dowództwo Wojska Polskiego miało jakiekolwiek wątpliwości co do polskości Rungego. Korzystałem w pracy ze źródeł pośrednio związanych z Rungiem, np. akt osobowych profesorów Antoniego Śmieszka, Bohdana Winiarskiego i Edwarda Taylora – osób występujących w tej publikacji. Przejrzałem też sprawozdania wojewody poznańskiego i starostwa grodzkiego, które opisywały wydarzenia polityczne na Uniwersytecie Poznańskim w okresie rządów Rungego. Wzmianki o sytuacji politycznej w latach 1930–1936 znajdują się w sprawozdaniach Ministerstwa Spraw Wewnętrznych. Przeprowadzono też kwerendę w Archiwum Archidiecezji Poznańskiej, gdzie jest teczka ks. prałata Józefa Prądzyńskiego¹⁴.

Podczas przygotowania biografii Rungego otrzymałem pomoc od wielu osób i instytucji. Dziękuję recenzentowi tej publikacji prof. dr. hab. Przemysławowi Hauserowi, który przedstawił wnikliwą i ciekawą opinię, ale też przekazał mi publikacje i materiały znajdujące się w jego zbiorach.

Wiele czasu poświęcił książce prof. dr hab. Tomasz Schramm, który dokonał wyboru fotografii obrazujących działalność Rungego (także zdjęć rodzinnych wraz z opisem). Dzielił też się ze mną uwagami dotyczącymi okresu lat 1933–1936.

¹³ Biogramy Stanisława Rungego opublikowali też A. Trawiński w: „Medycyna Weterynaryjna” 1953, nr 7 i artykuł pt. *Trzydzieści pięć lat pracy naukowej prof. dr Stanisława Rungego*, tamże, 1948, nr 1. A. Czubiński [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza...* oraz: *Poznańskie wspominki...*

¹⁴ CAW, teczka Rungego; akta osobowe Śmieszka, Taylor, B. Winiarskiego w Archiwum UAM; Archiwum Archidiecezji Poznańskiej, teczka Józefa Prądzyńskiego. Archiwum Państwowe Poznań (APP) sprawozdania starostwa grodzkiego za 1933 r. i sprawozdania wojewody poznańskiego za 1933 r. Sprawozdania roczne rektorów po ukończeniu roku akademickiego ukazywały się drukiem. Zawierały one też sprawozdania dziekanów oraz kierowników Katedr. Wszystkie sprawozdania ukazywały się pod tytułem „Kronika Uniwersytetu Poznańskiego za rok szkolny...” (np. 1924/25 itd.)

Wyrazy wdzięczności kieruję też pod adresem rodziny Stanisława Rungego, która wyraziła zgodę na zamieszczenie w publikacji fotografii.

Dziękuję Rektorowi Uniwersytetu Przyrodniczego za udostępnienie mi Diariusza Rungego, pisanej podczas pobytu na emigracji. Znajomość tychże zapisków Rektora ułatwiła mi przedstawienie działalności Rungego w latach 1939–1946.

Dużą pomoc otrzymałem także od pracowników archiwów: Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu oraz Biblioteki Kórnickiej PAN w Poznaniu (teczki osobowe oraz sprawozdania Rektora i dziekanów).

Dziękuję też Wojskowemu Archiwum Państwowemu w Warszawie za przesłanie kserokopii Teczki Runego obrazującej jego służbę wojskową.